

Sử dụng nguồn sử liệu nhà tù Côn Đảo và nhà tù Phú Quốc để tạo xúc cảm trong dạy học chủ đề Cách mạng tháng tám năm 1945, chiến tranh giải phóng dân tộc và chiến tranh bảo vệ Tổ quốc trong Lịch sử Việt Nam (từ tháng 8 năm 1945 đến nay) chương trình môn Lịch sử năm 2022

Lương Văn Khuê*

* TS, Trường Đại học Đồng Tháp

Received: 16/08/2024; Accepted: 26/08/2024; Published: 5/10/2024

Abstract: *In the system of subjects in high schools, History is one of the subjects that has the advantage in creating emotions for students. Using Con Dao prison and Phu Quoc prison to create historical emotions in teaching the topic: August Revolution 1945, National Liberation War and War to defend the Fatherland in Vietnamese History (from August 1945 to present), as well as to form and develop students' basic abilities and qualities, and at the same time help students deeply perceive national history (LSDT), thereby developing students' learning ability while fostering love for the homeland, country, pride in national traditions for the younger generation - values that are easily eroded in modern life, is one of the measures to contribute to effectively improving the quality of History education in the current period.*

Keywords: *Usage, sources, history*

1. Đặt vấn đề

Trong hệ thống các môn học ở trường THPT, môn Lịch sử là một trong những môn học có ưu thế trong việc tạo xúc cảm cho học sinh (HS). Việc sử dụng nhà tù Côn Đảo và nhà tù Phú Quốc để tạo xúc cảm lịch sử trong dạy học Chủ đề: Cách mạng tháng tám năm 1945, Chiến tranh giải phóng dân tộc và chiến tranh bảo vệ tổ quốc trong Lịch sử Việt Nam (từ tháng 8 năm 1945 đến nay), cũng như để hình thành và phát triển cho HS các năng lực và những phẩm chất cơ bản, đồng thời giúp HS nhận thức sâu sắc lịch sử dân tộc (LSDT), qua đó phát triển năng lực học tập của HS đồng thời bồi dưỡng tình yêu quê hương, đất nước, niềm tự hào về truyền thống dân tộc cho thế hệ trẻ trong cuộc sống hiện đại, là một trong những biện pháp góp phần nâng cao chất lượng giáo dục bộ môn Lịch sử một cách có hiệu quả trong giai đoạn hiện nay.

Trong bài viết này chúng tôi chỉ đề cập việc sử dụng các nguồn sử liệu của nhà tù Côn Đảo và Phú Quốc để tạo xúc cảm trong dạy học Chủ đề Cách mạng tháng tám năm 1945, Chiến tranh giải phóng dân tộc và chiến tranh bảo vệ tổ quốc trong Lịch sử Việt Nam (từ tháng 8 năm 1945 đến nay) ở trường trung học phổ thông.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Quan niệm về xúc cảm

Theo Bùi Đức Thịnh trong cuốn Từ điển tiếng Việt, do nhà Xuất bản Văn hóa thông tin (2004): “Xúc cảm hay cảm xúc (là một) là rung động trong lòng do tiếp xúc với sự việc” [5; Tr.121], ở đây có thể hiểu xúc cảm sinh ra là do tác động bởi các yếu tố ngoại vi vào con người.

Trong Từ điển Bách khoa Toàn thư Việt Nam nêu một định nghĩa rõ hơn khi nói: “Xúc cảm là một phản ánh tâm lí dưới dạng một trải nghiệm trực tiếp về ý nghĩa đời sống của các hiện tượng và tình huống được quy định bởi quan hệ giữa các thuộc tính khách quan của chúng đối với nhu cầu của chủ thể”.

Tùy từng đối tượng nhận thức về trình độ, về cảm xúc (ở mỗi thời điểm), sự chi phối bởi các yếu tố chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội khác nhau đồng thời mỗi người sẽ nhận thức khác nhau về đối tượng lịch sử nào đó. Do đó từ nhận thức lịch sử đưa lại cho con người những trải nghiệm mới, cảm xúc mới. Như vậy, xúc cảm lịch sử có thể hiểu là những xúc cảm mới lạ mang đến cho con người khi họ được tiếp xúc với một đối tượng lịch sử nào đó (nhân vật lịch sử, sự kiện lịch sử...), xúc cảm này mang tính

nhất thời, trực tiếp và có thể thay đổi tùy hoàn cảnh.

Do đặc thù của lịch sử, có nhiều loại xúc cảm lịch sử khác nhau như: tự hào, phẫn nộ, vui mừng, buồn bã... Như vậy, cũng là xúc cảm nhưng xúc cảm thông thường và xúc cảm lịch sử khác nhau cơ bản ở đối tượng hình thành. Nếu như xúc cảm nói chung được mang lại bởi những tác động chung của các yếu tố ngoại vi, thì xúc cảm lịch sử cụ thể hơn bởi sự tạo thành của những tri thức lịch sử, nó hình thành trong quá trình HS được tiếp xúc với sự kiện, nhân vật lịch sử...

2.2. Phân loại xúc cảm

Có nhiều cách phân loại xúc cảm lịch sử khác nhau, xin được đề xuất một số loại xúc cảm lịch sử sau đây:

+ Hồi hộp: được xem là một “*trạng thái lòng xao xuyến không yên trước cái gì sắp đến mà mình hết sức quan tâm*” [4; Tr.458]. Ví dụ, khi HS theo dõi diễn biến một trận đánh, GV biết cách tường thuật một cách kịch tính, HS sẽ háo hức, hồi hộp đón đợi những tình tiết tiếp theo.

+ Ngạc nhiên, thích thú: là “*rất lấy làm lạ, cảm thấy hoàn toàn bất ngờ đối với mình*” [4; Tr.667] và “*có cảm giác bằng lòng, cảm thấy một điều hỏi nào đó được thỏa mãn*” [4; Tr.939]. Ví dụ, tri thức mới của bộ môn Lịch sử luôn khiến HS thích thú. Tuy nhiên, cách truyền đạt của GV khiến HS ngạc nhiên, thích thú cũng còn tùy theo việc sử dụng phương pháp dạy học nào và tác dụng của nó ra sao. Những điều mới lạ nếu biết cách truyền tải thú vị sẽ khiến đối tượng ta hướng đến ngạc nhiên và thích thú đón nhận hơn.

+ Xúc động: “*cảm xúc mạnh mẽ và trong thời gian tương đối ngắn*” trong học tập lịch sử có thể hiểu đó là những rung động mạnh mẽ của HS khi được nghe kể về những tấm gương hy sinh anh dũng trong các cuộc kháng chiến.

+ Tự hào: “*lấy làm hài lòng, hãnh diện về cái tốt đẹp*” Điều này được phản ánh rõ rệt qua sự hãnh diện của các em HS khi được học những cuộc kháng chiến chống ngoại xâm của dân tộc Việt Nam.

+ Khâm phục, trân trọng, biết ơn là xúc cảm chân thật của các em trước gương hy sinh của các anh hùng liệt sỹ vì nền hòa bình của dân tộc.

+ Phẫn nộ, căm ghét, khinh miệt là xúc cảm tự nhiên khi biết được sự giày xéo tàn ác của những tội phạm chiến tranh... Với HS trong học tập nói chung và học bộ môn Lịch sử nói riêng việc tạo xúc cảm là điều rất quan trọng. Thông qua các câu chuyện, các

tấm gương anh hùng nhằm giáo dục cho các HS lòng biết ơn, từ đó ý thức được trách nhiệm của mình đối với quê hương, đất nước, dân tộc.

2.3. Một số biện pháp sử dụng nguồn sử liệu nhà tù Côn Đảo và nhà tù Phú Quốc tạo xúc cảm học tập Lịch sử Việt Nam (1930 – 1975)

2.3.1. Sử dụng lời nói kết hợp với tư liệu lịch sử để tạo xúc cảm lịch sử

Lời nói là phương tiện dạy học quan trọng nhất của giáo viên, lời giảng của giáo viên là nguồn kiến thức sinh động nhất tác động mạnh mẽ đến tư duy và tình cảm, khơi dậy những xúc cảm tích cực của học sinh. Ngôn ngữ sẽ giúp cho người giáo viên hoàn thành tốt các nhiệm vụ dạy học lịch sử về cả ba mặt: kiến thức, năng lực và phẩm chất khơi dậy trong các em các xúc cảm lịch sử. Bởi vậy, “*ngôn ngữ rõ ràng, giàu hình ảnh, hấp dẫn của giáo viên có ảnh hưởng rất lớn tới trí tuệ và trái tim học sinh*”.

Ví dụ : khi dạy Chủ đề Cách mạng tháng tám năm 1945, Chiến tranh giải phóng dân tộc và chiến tranh bảo vệ tổ quốc trong Lịch sử Việt Nam (từ tháng 8 năm 1945 đến nay) Phần Cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp (1945 -1954). Phần “Kháng chiến chống thực dân Pháp trở lại xâm lược Nam Bộ” Bằng giọng nói truyền cảm GV thông báo ngắn gọn tiểu sử và câu chuyện về chị Võ Thị Sáu kết hợp với sử dụng đoạn phim ngắn, bài hát về người Anh hùng Võ Thị Sáu:

Hình 2.1. Ảnh chị Võ Thị Sáu bị giặc đem ra bãi bắn
Nguồn tác giả

Với một giọng điệu truyền cảm, hình ảnh chị Võ Thị Sáu trong cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp ở Nam Bộ lạc quan yêu đời, mới ở lứa tuổi HS thôi mà đã anh dũng, gan dạ, kiên cường xả thân vì đất nước đã gọi lên trong lòng các em những xúc cảm sâu sắc về cái đẹp, cái cao cả... và giáo dục các em, lòng khâm phục, kính trọng, ý chí quyết tâm chiến đấu dũng cảm, vì độc lập tự do của Tổ quốc. Đồng thời, các em sẽ cố gắng học tập để góp phần xây dựng đất nước ngày càng giàu đẹp và bảo vệ vững chắc nền độc lập của Tổ quốc.

Như vậy, việc sử dụng lời nói kết hợp nguồn tư liệu lịch sử để tạo xúc cảm lịch sử giáo dục HS có ý nghĩa vô cùng quan trọng, vì mỗi nguồn sử liệu lịch sử gắn với nội dung bài học sẽ khắc sâu trong tâm trí các em, làm nảy sinh nhiều trạng thái xúc cảm, điều này tạo cơ sở để giáo dục tư tưởng, tình cảm đạo đức cho HS

2.3.2. Sử dụng câu chuyện lịch sử kết hợp tranh ảnh để tạo xúc cảm về biểu tượng về nhân vật, sự kiện lịch sử.

Tạo biểu tượng lịch sử là giai đoạn nhận thức cảm tính của quá trình học tập lịch sử. Biểu tượng lịch sử là hình ảnh về những nhân vật, sự kiện lịch sử, điều kiện địa lí... được phản ánh trong óc HS với những nét chung nhất, điển hình nhất. Việc tạo biểu tượng lịch sử cho HS là một vấn đề khó khăn vì yêu cầu cơ bản của dạy học lịch sử là phải tái tạo lại những hình ảnh về những sự kiện đúng như nó đã tồn tại, mà những sự kiện đó HS lại không được trực tiếp quan sát, xa lạ với đời sống hiện nay, với kinh nghiệm và hiểu biết của các em. Vì vậy, để tạo biểu tượng, GV phải làm cho các sự kiện lịch sử khách quan xích lại gần với khả năng hiểu biết của HS. Điều này có ý nghĩa vô cùng to lớn trong dạy học lịch sử. Bởi vì biểu tượng không chỉ là cơ sở để hình thành khái niệm lịch sử mà còn có ý nghĩa giáo dục đối với HS. Thông qua những hình ảnh cụ thể, sinh động có sức gợi mở sẽ tác động mạnh mẽ đến tư tưởng tình cảm của các em, tạo hứng thú học tập. Trong sử dụng câu chuyện về nhân vật sự kiện, thì sử dụng mẫu chuyện kết hợp với tranh ảnh về di tích nhà tù Côn Đảo và nhà tù Phú Quốc, được xem là biện pháp hiệu quả để tạo biểu tượng lịch sử nhằm tạo ra xúc cảm lịch sử, đồng thời tạo hứng thú học tập cho HS.

Mỗi Bài học lịch sử khắc họa cho HS những nhân vật lịch sử cụ thể, kể cả những nhân vật chính diện và phản diện (nếu có). Lịch sử là do con người sáng tạo ra, vì vậy không thể có được lịch sử mà thiếu yếu tố con người “... *sự hoạt động của các nhân vật lịch sử phản ánh ở mức độ nhất định lịch sử của một dân tộc, của quần chúng nhân dân*” [2, tr. 197].

- *Đối với nhân vật lịch sử chính diện:* Nhân vật lịch sử chính diện trong lịch sử là những người đại diện cho chính nghĩa, cho lẽ phải. Họ thường xuất hiện với vai trò là người lãnh đạo, người cầm quân trong các cuộc chiến đấu chống lại bọn đô hộ hoặc các cuộc chiến đấu chống giặc ngoại xâm, những anh hùng dân tộc, cho nên khi dạy học Chủ đề: Cách mạng tháng Tám năm 1945, Chiến tranh giải phóng dân tộc và chiến tranh bảo vệ tổ quốc trong Lịch sử

Việt Nam (từ tháng 8 năm 1945 đến nay), GV cần sử dụng câu chuyện lịch sử để tạo biểu tượng các nhân vật lịch sử này. Qua đó sẽ giúp HS có những xúc cảm lịch sử, sự khâm phục, lòng kính yêu và biết ơn vô hạn.

Ví dụ: Khi dạy Chủ đề Cách mạng tháng Tám năm 1945, phần những phong trào đấu tranh tiêu biểu. “Đấu tranh đòi các quyền Tự do, Dân sinh, Dân chủ”. GV hướng dẫn HS tìm hiểu các Phong trào đấu tranh tiêu biểu ở đất liền, tiếp đến cho HS quan sát ảnh chân dung của Bác Tôn Đức Thắng và đặt câu hỏi: *Quan sát hình ảnh nhân vật, và qua tìm hiểu ở nhà, hãy nêu những hiểu biết của em về nhân vật đó.*

Hình 2.2. Ảnh bác Tôn Đức Thắng

Nguồn tác giả

HS quan sát hình ảnh và tự tìm hiểu quá trình hoạt động của đồng chí Tôn Đức Thắng, người bị đế quốc Pháp bắt ở Sài Gòn, rồi bị đày ra Côn Đảo, lập trường chính trị vững vàng, nung nấu ý chí cách mạng. Ở trong tù Ông lập ra “*Hội cứu tế tù nhân*”, “*Chi Bộ ở Côn Đảo*”. Sau khi trở về với cách mạng Tôn Đức Thắng được bầu là Chủ tịch Nước, Qua quá trình tìm hiểu HS đã khâm phục ý chí cách mạng, tinh thần đấu tranh không mệt mỏi, niềm kính yêu và biết ơn vô hạn Chủ tịch Tôn Đức Thắng sẽ sống mãi trong trái tim các em.

- *Đối với nhân vật lịch sử phản diện:* Trong chiến tranh, song song với những nhân vật lịch sử chính diện ta còn thấy xuất hiện cả những nhân vật lịch sử phản diện. Đó là những đại diện điển hình phi nghĩa (chủ yếu là tướng giặc, hoặc những tên phản bội bán nước, hại dân...). Việc sử dụng câu chuyện để tạo xúc cảm của những nhân vật lịch sử này là để giúp HS hiểu sâu sắc tính cách, bản chất của nhân vật và biết so sánh với

những nhân vật chính diện, qua đó giáo dục lòng căm thù giặc sâu sắc. Ví dụ: Khi dạy học phần Chiến tranh giải phóng dân tộc và chiến tranh bảo vệ tổ quốc trong Lịch sử Việt Nam (từ tháng 8 năm 1945 đến nay) Khi dạy đến Phần “Đấu tranh chống chế độ Mĩ - Diệm, giữ gìn và phát triển lực lượng cách mạng (1954-1959”, GV cung cấp câu chuyện về nhân vật Trần Văn Nhu để tạo biểu tượng về là tên cai ngục nhằm vạch trần bản chất phản động và tội ác dã man của đế quốc Mĩ:

Sau đó, GV đặt câu hỏi: *Câu chuyện trên gọi cho em suy nghĩ gì về Bảy Nhu? Em đánh giá như thế nào về nhân vật?* Trả lời được câu hỏi này HS sẽ khắc họa được hình ảnh về Bảy Nhu - một kẻ phản dân hại nước. Đồng thời, các em còn hiểu được nguồn gốc tội ác mà Bảy Nhu đã gây ra cho những chiến sĩ cộng sản ở nhà tù Phú Quốc, hiểu được bản chất của chế độ thực dân mới, căm thù chế độ Mĩ - Diệm, bất bình với những hành động phi nhân tính của chúng. Như vậy, biểu tượng về nhân vật phản diện, vừa mang sắc thái riêng của nhân vật vừa chứa đựng bản chất của giai cấp, tập đoàn xã hội mà nhân vật đó đại diện được phản ánh trong óc HS với những nét chung nhất, điển hình nhất.

Như vậy, thông qua việc sử dụng nguồn sử liệu nhà tù Côn Đảo và nhà tù Phú Quốc để tạo cảm xúc trong dạy học Chủ đề Cách mạng tháng Tám năm 1945, Chiến tranh giải phóng dân tộc và chiến tranh bảo vệ tổ quốc trong Lịch sử Việt Nam (từ tháng 8 năm 1945 đến nay), nhằm làm sâu sắc kiến thức LSĐT giúp HS có được hình ảnh cụ thể, chính xác về nhân vật tiêu biểu bị tù đày ở Côn Đảo hay ở nhà tù Phú Quốc. Mặt khác, việc sử dụng nguồn sử liệu nhà tù Côn Đảo nhà tù Phú Quốc để tạo biểu tượng về một nhân vật, giúp HS không những hiểu sâu sắc kiến thức LSĐT mà còn góp phần rèn luyện, phát triển nhân cách HS, thông qua nhân vật, HS sẽ tự giáo dục, tự rèn luyện bản thân mình để noi gương trong học tập, lao động cống hiến sức trẻ của mình cho quê hương, đất nước.

3. Kết luận

Trong dạy học lịch sử, tạo xúc cảm cho học sinh có ý nghĩa quan trọng trong việc khôi phục và mô tả hình ảnh quá khứ giúp cho các em có biểu tượng chính xác sinh động về thời đại xa xưa. Qua đó tạo được xúc cảm tích cực đối với môn học lịch sử, đồng thời là động cơ thúc đẩy các em trong quá trình học tập, việc tạo xúc cảm có sức mạnh to lớn giúp học sinh lĩnh hội được kiến thức trong bài giảng, phát huy tính tích cực hoạt động nhận thức của học sinh, là cơ sở để các em nắm vững bản chất sự kiện hiện

tượng, hình thành khái niệm, hiểu rõ quy luật, bài học quan trọng của lịch sử.

Trên cơ sở xúc cảm tích cực trong học tập lịch sử, các em sẽ tích cực chủ động tìm kiếm những tài liệu tham khảo để làm giàu thêm vốn tri thức của mình, hiểu sự kiện hiện tượng một cách chính xác, đúng đắn. Ngược lại, nguồn kiến thức mà các em tham khảo qua các tài liệu phong phú đó sẽ củng cố xúc cảm học tập lịch sử trở nên bền vững hơn.

Việc tạo xúc cảm học tập lịch sử cho học sinh qua dạy học lịch sử Việt Nam nói chung và dạy học Chủ đề Cách mạng tháng Tám năm 1945, Chiến tranh giải phóng dân tộc và chiến tranh bảo vệ tổ quốc trong Lịch sử Việt Nam (từ tháng Tám năm 1945 đến nay) nói riêng là việc làm rất cần thiết. Qua đó, hình thành ở các em lòng yêu nước, căm thù quân xâm lược, biết ơn những người đã ngã xuống để giành lại độc lập dân tộc, giáo dục lòng tin vào Đảng, vào sức mạnh của toàn dân. Vì thế, người giáo viên phải thường xuyên cải tiến phương pháp dạy học, bồi dưỡng xúc cảm cho học sinh kết hợp với sự tích cực chủ động học tập của các em nhằm thực hiện có hiệu quả nguyên lý của giáo dục “*học đi đôi với hành*”, “*lý luận gắn với thực tiễn, nhà trường gắn với xã hội*”.

Tài liệu tham khảo

1. Trần Văn Kiêm (2015), “*Trại giam tù binh Phú Quốc những trang sử đẫm máu*”, Nxb Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh.
2. Phan Ngọc Liên, Nguyễn Thị Côi, Trịnh Đình Tùng, 2012, *Giáo trình phương pháp dạy học lịch sử*, 2 tập, Nxb Đại học sư phạm Hà Nội.
3. Hoàng Thị Kim Nhung, 2014, “*Các biện pháp tạo cảm xúc cho học sinh trong dạy học lịch sử Việt Nam (1930 - 1954) lớp 12 Trung học phổ thông (chương trình chuẩn)*”, Luận văn Thạc sỹ, Trường Đại học sư phạm Hà Nội.
4. Hoàng Phê, Bùi Khắc Viện, Chu Bích Thu, 2002, *Từ điển Tiếng Việt ngôn ngữ học*, Nxb Đà Nẵng.
5. Theo Bùi Đức Tịnh trong cuốn *Từ điển tiếng Việt*, do nhà Nxb Văn hóa thông tin (2004)
6. Bùi Văn Toàn (2006), “*Côn Đảo – Bản anh hùng ca bất khuất*”, Nxb Thanh Niên.
7. Trần Đình Thống (2012), “*Côn Đảo từ góc nhìn lịch sử*”, Nxb Tổng hợp, Thành Phố Hồ Chí Minh.
8. Nguyễn Như Ý (cb), 2009, *Đại Từ điển tiếng Việt*, Nxb Thành phố Hồ Chí Minh.